

Н.М. СОЛОМЯНЮК, ст. викл.
Національний університет харчових технологій

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА ТА КРИТЕРІЇ ЇЇ ОЦІНКИ

Розглянуто сутність економічної безпеки підприємства та можливі критерії її оцінки, виокремлено методологію оцінки рівня економічної безпеки підприємства, що дозволяє визначити характеристику його рівня в умовах конкуренції.

Ключові слова: економічна безпека, загроза, вплив факторів середовища.

Рассмотрена сущность экономической безопасности предприятия и возможные критерии ее оценки, отделено методологию оценки уровня экономической безопасности предприятия, что позволяет определить характеристику его уровня в условиях конкуренции.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угроза, влияние факторов среды.

Економічна безпека являє собою універсальну категорію, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відношень на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи підприємством.

До недавнього часу проблеми економічної безпеки розглядалися лише західними спеціалістами. Українські (Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О.М. Ляшенко, І. Білько, В. Шлемко та ін.) та російські (М. А. Бендіков, В.В. Бурцев, А. Иванов, В. Шликов та ін.) науковці звернулися до них відносно недавно, чим пояснюється незначна кількість наукових розробок в цій галузі.

Спочатку поняття економічної безпеки розглядалося як забезпечення умов збереження комерційної таємниці. Однак розвиток ринкових механізмів, зміна форм та методів державного регулювання діяльності підприємств, безперервний вплив оточуючого середовища обумовлюють необхідність дослідження та удосконалення підходів щодо трактовки поняття «економічна безпека» та виокремлення критеріїв її оцінки.

Аналіз існуючих підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства дозволив розглянути її як функціональну складову стратегічного планування.

Зміст поняття економічної безпеки підприємства містить у собі систему засобів, що забезпечують стабільність підприємства в аспектах адаптації його до впливу зовнішнього середовища, ресурсного забезпечення, якості реалізації функцій управління та ін. Незавершеність наукових розробок щодо вказаних проблем визначила мету даного дослідження, яка полягає у виокремленні поняття економічної безпеки підприємства як функціональної складової стратегічного планування.

Економічна безпека — синтетична категорія економічної теорії та політології та одночасно універсальна категорія, дія якої проявляється на усіх рівнях, починаючи з національної економіки та закінчуючи окремим підприємством.

Економічна безпека підприємства обумовлена впливом зовнішнього середовища, яке в ринкових умовах постійно змінюється. Саме з позицій впливу зовнішнього середовища, захисту підприємства від його негативного впливу і розглядається зміст категорії економічної безпеки.

Економічна безпека підприємства — це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) [2, с. 137].

В. Забродський трактує економічну безпеку як «кількісну і якісну характеристику властивостей фірми, яка відображає здатність «самовиживання» та розвиток в умовах виникнення зовнішньої та внутрішньої економічної безпеки» [1, с. 35].

На думку В. Шликова, економічна безпека підприємства «стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз» [5, с. 138].

Зазначені підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства не передбачають перспектив його стратегічного розвитку.

З врахуванням вищевказаного, необхідним на нашу думку, є визначення підходу до поняття економічної безпеки як складової стратегічного планування (рис.).

Економічну безпеку підприємства можна розглядати як практичне використання таких принципів сучасного менеджменту, як своєчасна реакція на зміни в оточуючому середовищі, як одного з основних положень сучасної теорії управління — ситуаційного підходу.

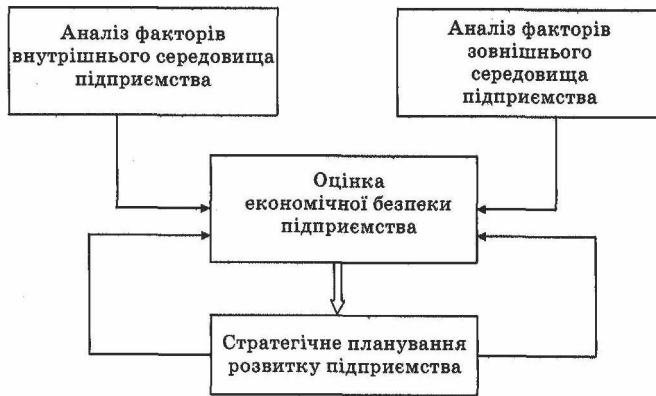

Рис. Економічна безпека як функціональна складова стратегічного планування.

Невід’ємним елементом оцінки економічної безпеки підприємства є вибір її критерію. Під критерієм економічної безпеки підприємства розуміють ознаку або суму ознак, на базі яких можна зробити висновок про те, чи знаходиться підприємство в економічній безпеці. Такий критерій повинен не просто констатувати наявність економічної безпеки підприємства, а й оцінювати її рівень.

Економічна наука розробила, а господарська практика випробувала загальну методологію оцінки рівня економічної безпеки підприємства (організації) [2, с. 161]. Його пропонується оцінювати на підставі визначення сукупного критерію через зважування й підсумовування окремих функціональних критеріїв, які обчислюються із допомогою порівняння можливої величини шкоди підприємству та ефективності заходів щодо запобігання цій шкоді. Сукупний критерій економічної безпеки будь-якого суб’єкта господарювання ($k_{суб}$) можна розрахувати, користуючись формулою:

$$k_{суб} = \sum_{i=1}^n k_i \times d_i \quad (1)$$

де k_i — величина окремого (поодинокого) критерію за i -ю функціональною складовою; d_i — питома вага значущості i -ї функціональної складової; n — кількість функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Формалізована оцінка рівня техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства за окремим функціональним критерієм (коефіцієнтом) здійснюється на підставі аналізу розрахунку останнього (ОФК) за формулою:

$$ОФК = Z_{відв} \div (V_{ркс} + Z_{завд}) \quad (2)$$

де $Z_{відв}$ — сумарний відвернений збиток від реалізації комплексу заходів для охорони техніко-технологічної безпеки підприємства; $V_{ркс}$ — загальна сума витрат підприємства на реалізацію зазначеного комплексу заходів; $Z_{завд}$ — сумарний завданий підприємству збиток за техніко-технологічною складовою його економічної безпеки.

Додаткові уточнюючі розрахунки по визначенню економічної безпеки підприємства можуть носити як ретроспективний, так і прогнозний характер та здійснюються в наступній послідовності:

1. Визначається нарахована або планова до нарахування в році t величина амортизаційних відрахувань від вартості основних виробничих фондів підприємства.

2. Величина амортизаційних відрахувань повинна бути скоригована, що дозволить врахувати вплив інфляції:

$$Am^t = Am^t \times (1 + Ti_t) \quad (3)$$

де Am^t — величина амортизаційних відрахувань від вартості основних виробничих фондів, розрахована з врахуванням впливу інфляції в році t ; Ti_t — темпи інфляції по товарній групі, що відповідає якісному складу основних виробничих фондів підприємства (в частках одиниці) в році t .

3. Визначається різниця скоригованої величини амортизаційних відрахувань та нарахованої (або запланованої до нарахування) амортизації в році t :

$$\Delta Am_t = Am^t - Am_t \quad (4)$$

4. Визначається величина прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства:

$$Pr_{чт} = Vr_t + Vpr_t + D_{пр} + D_{то} + D_з - V_t - \Pi_t \quad (5)$$

$Pr_{чт}$ — величина прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства в році t ; Vr_t , Vpr_t — відповідно виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) та від іншої реалізації (ОВФ, нематеріальних активів та ін.) в році t ; $D_{пр}$, $D_{то}$, $D_з$ — відповідно доходи від позареалізаційних операцій, отримані підприємством за межами України в році t ; V_t — витрати виробництва підприємства, обумовлені виробництвом, реалізацією та іншими напрямками господарської діяльності в році t ; Π_t — загальна сума в році t податків та виплат із балансового прибутку, передбачених Законодавством України.

5. Визначається частина прибутку, що реінвестується.

6. Різниця амортизаційних відрахувань та скоригованої величини амортизації $D Am_t$ співставляється з величиною чистого прибутку підприємства, спрямованого на реінвестування Pr_p .

Якщо $Pr_p > D Am_t$, тобто нестача коштів для простого відтворення капіталу підприємства може бути збільшений за рахунок частини чистого прибутку, що реінвестується, то таке підприємство знаходиться в економічній безпеці.

Якщо $Pr_p < D Am_t$, тобто нестача коштів для простого відтворення капіталу підприємства не може бути збільшений за рахунок частини чистого прибутку, що реінвестується, то економічна безпека у такого підприємства відсутня.

Формально критерій оцінки рівня економічної безпеки підприємства виглядає наступним чином:

$$P_{е.б.} = BI^t + I_{е.б.}^t \quad (6)$$

BI^t — бруто-інвестиції підприємства в році t ; $I_{е.б.}^t$ — інвестиції підприємства в році t , необхідні для забезпечення його економічної безпеки.

Чим ближче величина співвідношення $P_{е.б.}$ до одиниці, тим вище рівень економічної безпеки підприємства:

до 0,05 (підтримуючий рівень економічної безпеки підприємства) — нестійкість економічної безпеки. Підприємство знаходиться на межі економічної безпеки, оскільки при незначному зниженні прибутку здатне її втратити;

0,06—0,10 (мінімальний рівень економічної безпеки підприємства) — підприємство знаходиться в економічній безпеці і в стані в найближчі роки її підтримувати;

0,11—0,19 (дуже низький рівень економічної безпеки підприємства) — обсяг інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства, дозволяє зберегти ринкову позицію в періоді, що досліджується, ставить під загрозу її в найближчій перспективі;

0,2—0,29 (низький рівень економічної безпеки підприємства) — обсяг інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства, дозволяє зберегти ринкову позицію в періоді, що досліджується, а також протягом наступних 1—2 років

0,3—0,49 (середній рівень економічної безпеки підприємства) — обсяг інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства, дозволяє зберегти ринкову позицію в періоді, що досліджується, і протягом наступних 2—4 років;

0,5—0,7 (високий рівень економічної безпеки підприємства) — обсяг інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства, здійснюється з урахуванням основних вимог ринку, що дозволяє зберегти стратегічні позиції підприємства на ринку, мати суттєві конкурентні переваги;

вище 0,7 (дуже високий рівень економічної безпеки підприємства) — обсяг інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства, здійснюється з урахуванням основних вимог ринку, що дозволяє підприємству мати значні конкурентні переваги стратегічного характеру та стати лідером ринку (галузі).

Висновки. Економічна безпека підприємства є комплексним поняттям і пов'язана не стільки з внутрішнім станом самого підприємства, скільки з впливом факторів зовнішнього середовища, з його суб'єктами. В статті розглянуто основні підходи щодо визначення сутності поняття «економічна безпека», удосконалено схему його взаємозв'язку з стратегічним плануванням.

На основі кількісної оцінки можна виділити рівні економічної безпеки підприємства та інтерпретувати їх з позиції стратегічних планів підприємства. Виокремлення рівнів економічної безпеки підприємства та їх інтерпретації залежить від інтенсивності конкуренції в галузі, де діє підприємство. Таким чином, можна зробити висновок, що чим нижче рівень конкуренції на ринку або в галузі, тим вище рівень економічної безпеки підприємства, і навпаки.

Оцінка ефективності діяльності відповідних структурних підрозділів підприємства з використанням даних про витрати на запобігання можливим нега-

тивним впливам на економічну безпеку та про розміри відведеної і заподіяної шкоди дає об'єктивну (підкріплену економічними розрахунками) оцінку результативності діяльності всіх структурних підрозділів (відділів, цехів) з цього питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Забродский В., Капустин Н.* Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы // Бизнес-информ. — 1999. — №13. — С. 27—30.
2. *Зубок М.І., Зубок Р.М.* Безпека підприємницької діяльності: Нормативно-правові документи комерційного підприємства, банку. — К.: Істина, 2004. — 144 с.
3. *Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М.* Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. — К.: Лібра, 2003. — 280 с.
4. *Соснин А.С., Прыгунов П.Я.* Менеджмент безопасности предпринимательства: Учеб. Пособие. — К.: Изд-во Европ. Унта, 2004. — 357 с.
5. *Шлык В.В.* Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. — СПб, 1999. — 138 с.

Одержана редколлегиею 10.03.08 р.